

PRIREDBE MLADINSKIH BESEDIL V LUTKOVNEM GLEDALIŠČU LJUBLJANA (1948–2008)

Milena Mileva Blažič
Pedagoška fakulteta, Ljubljana

UDK 792.97(497.451.1)"1948/2008":82–93.09

Lutkovno gledališče Ljubljana je bilo ustanovljeno leta 1948, prva premiera pa je bila 10. oktobra v Mestnem lutkovnem gledališču, kot se je gledališče prvotno imenovalo. V letih 1948–2008 je doživelo številne spremembe: od preimenovanja, različnih estetik do spremembe lokacije (od 1984 ima prostore v Mestnem domu na Krekovem trgu). V času od 1948 do 2008 so se izkristalizirale tri uspešnice – priredbe mladinskih besedil, in sicer *Sapramiška* Svetlane Makarovič, *Zvezdica Zaspanka* Franeta Milčinskega in *Žogica Marogica* Jana Malika.

Lutkovno gledališče Ljubljana, slovenska mladinska književnost, svetovna mladinska književnost, Svetlana Makarovič, priredba

The Ljubljana Puppet Theatre was founded in 1948 and the first performance was on 10th October that year; it was first called the City Puppet Theatre. From 1948 to 2008 it underwent several changes, such as changes of name, different aesthetics, changes to the central location of puppet theatre (since 1984 it permanently resides at Mestni dom (Civic Home), located on Krekov Square). In the period from 1948–2008 were three significant hits appeared: *The Skip Mouse* by Svetlana Makarovič, *The Little Sleepy Star* by Frane Milčinski and *Marogica the Ball* by Jan Malik.

Ljubljana Puppet Theatre, Slovene youth literature, literature of the world, Svetlana Makarovič, adaptation

1 Uvod

Ustanovitelj lutkarstva na Slovenskem je Milan Klemenčič (1875–1957), ki je leta 1910 na Šturjah ustanovil Malo marionetno gledališče. V času od 1920 do 1924 je ustanovil in vodil Slovensko marionetno gledališče v Ljubljani ter uprizoril igre Franza Poccija, Goethejevega *Fausta* (1938) idr. O marionetah je pisal v *Slovenskih novicah*, *Slovcu* in časopisu *Plamen*. Po zgledu češkega lutkarstva se je na Slovenskem razvijalo sokolsko lutkarstvo (triinštirideset marionetnih odrov) z motivom spodbujanja narodne zavesti. Ljubljana je l. 1933 gostila mednarodno lutkovno zvezo Unima. Slovenski etnolog Niko Kuret (1906–1996) je razvijal koncept odra ročnih lutk od leta 1934 in promoviral lutko Pavliho kot tipičen slovenski lik šaljivca. Sokolsko lutkarstvo je med 2. sv. vojno kot partizansko lutkarstvo razvijal lutkar in kipar Lojze Lavrič (1914–1954), l. 1944 je ustanovil Partizansko lutkovno gledališče, ki je svojevrsten svetovni fenomen.

Po 2. sv. vojni se je uresničila ideja po formalni ustanovitvi Mestnega lutkovnega gledališča. Umetniški vodja je bil režiser Jože Pengov, utemeljitelj sodobnega lutkovnega gledališča. Lutkovno gledališče Ljubljana (v nadaljevanju LGL) je bilo ustanovljeno l. 1948, prvo premiero so uprizorili 10. 10. 1948 z lutkovno priredbo mladinskega besedila *Udarna brigada* Antona Ingoliča.

Od 1950 do 1981 je gledališče delovalo na marionetnem odru na Levstikovem trgu v Ljubljani. Od 1951 do 1978 ima LGL dvorano Oder ročnih lutk na Resljevi ulici. Od 1963 do 1967 je LGL deloval v okviru Zavoda Pionirski dom Ljubljana. L. 1984 se je LGL preselil v nove prostore v Mestnem domu na Krekovem trgu 2, kjer je še danes, in l. 1997 dobil še Mali oder. LGL se l. 2010 pridruži še Gledališče za otroke in mlade Ljubljana. V l. 2012 ima LGL šest prizorišč: Kulturnico (1980), Veliki oder (1984), Mali oder (1997), Tunel (2008), Šentjakovski oder (2009), Oder pod zvezdami (2011).

2 Poslanstvo LGL¹

Vodstvo, direktor in umetniški vodja, imata velik pomen pri uresničevanju poslanstva osrednje lutkovne ustanove v Sloveniji, kar je zapisno tudi v Aktu o ustanovitvi LGL, ki skrbi za profesionalno in kakovostno umetniško produkcijo, namenjeno vsem generacijam, predvsem pa otrokom. Kot ključno je izpostavljeno sledeče:

1. izvirna domača ustvarjalnost,
2. uprizorjanje slovenskih mladinskih avtorjev,
3. spodbujanje ustvarjalnosti drugih domačih avtorjev,
4. obnavljanje in promoviranje postavitve del domače in evropske dediščine,
5. postavljanje razstav, dokumentiranje in izdajanje publikacij.²

2.1 Izvirna domača ustvarjalnost

LGL že od nastanka l. 1948 skrbi za razvoj izvirne ustvarjalnosti, primarno lutkovne in sekundarno mladinske književnosti (proznih, dramskih in pesemskih del). Pri tem je odprtih nekaj vprašanj,³ npr. ali pojmovati kot domačo predstavo priredbo Martine Maurič Lazar *Nariši mi backa*, nastalo po motivih *Malega princa* Antoineta de Saint-Exupéryja, kako definirati priredbo Milana Jesiha *Guliver, velik in majhen*, nastalo po motivih *Guliverjeva potovanja* Jonathana Swifta. Posebne pozornosti so deležne domače priredbe iz starejše (France Prešeren, *Krst pri Savici*), novejše (Fran Levstik, *Kdo je napravil Vidku srajčico*) in sodobne (Svetlana Makarovič, *Vila Malina*) slovenske mladinske književnosti.

¹ Povzeto po http://www.uradni-list.si/_pdf/2008/Uru2008116.pdf (20. 7. 2012).

² V delu *Po stopinjah lesene Talije, Lutkovno gledališče Ljubljana: 60 let* (2008) je predstavljena analiza lutkovnih predstav v LGL od 1948 do 2008, narejena na osnovi kvantitativne in kvalitativne analize zbranega gradiva.

³ Na osnovi *Zakona o avtorskih in drugih sorodnih pravicah* je avtor književnega besedila in režiser oz. avtor priredbe kot soavtor, ker je lutkovna predstava ustvarjena v sodelovanju dveh ali več oseb in je nedeljiva celota (12. člen), <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200494&stevilka=4203> (5. 8. 2012).

Sodobni slovenski avtorji vstopajo v LGL z rahlim zamikom, npr. Lila Prap, *Zakaj* (2002, v LGL 2003), *Male živali* (1999, v LGL 2010), Anja Štefan, *Bobek in barčica* (2005, v LGL 2010), Andrej Rozman Roza, *Jamska Ivanka*, priredba Miroslava Vilharja (2001). Rozman se pojavlja kot avtor songov (*Woyzek*, 2001, *Alibaba in 40 razbojnikov*, 2003, *Mojster Šivic in luna*, 2005, *Čepica veselje*, 2008), vendar po l. 2008 v LGL uprizarja avtorske priredbe (*Vžigalnik*, 2009, *Živalska farma*, 2012).

Od l. 1948 je bilo v LGL uprizorjenih kar nekaj predstav. V prvem desetletju je bilo 20 predstav; *Težave Peteršiljkove mame* (1951, 1957), *Žogica Marogica* (1951) in *Zvezdica Zaspanka* (1955). V drugem desetletju je bilo 21 predstav, za obdobje pa je značilen odmik od socialističnega realizma in iskanje novega koncepta. V tretjem desetletju je bilo 31 predstav, med drugim *Sovica Oka* in *Pekarna Mišmaš*. V prvih treh desetletjih so v LGL iskali identiteto, poskušali so prekiniti s socialističnim realizmom in vzgojnim konceptom lutk, zato so iskali nova besedila, otroška in/ali mladinska. V četrtem desetletju je bilo 53 predstav; od tega tudi serija Polonce Kovač *Kaj mora Sova opraviti spomladi/pozimi/jeseni* (1984, 1985, 1987). Postavili so tudi prvo uspešnico *Sapraniško* (1986) ter obnovili drugo uspešnico *Zvezdico Zaspanko*⁴ (1955, 1985) in *Martina Krpana* (1950, 1984). V petem desetletju je bilo 51 predstav, od tega dvakratna uprizoritev *Zgodbe o Ferdinandu* (1988, 1995). LGL poživi repertoar in v uprizorjanje vključi sodobne slovenske mladinske dramatike, kot so Boris A. Novak, Milan Jesih, Milan Dekleva. V šestem desetletju je bilo 79 predstav, ponovitev predstav *Doktor Faust* (2003, 2005) in *Zvezdica Zaspanka* (2001), Svetlana Makarovič pa postane »hišna avtorica« (*Kako postaneš glavni*, *Spet, kosovirji*, *Tacamuca*, *Veliki kosovirski koncert*, *Veвериček posebne sorte*, *Vila Malina*).

V času od 1948 do 2008 so bile večkrat izvedene priredbe *Doktor Faust* (1982, 2003, 2005), *Hudobni graščak* (1956, 1970, 1993) in *Zvezdica Zaspanka* (1955, 1985, 2001). 1948–2008 je bilo uprizorjenih 255 predstav, ki temeljijo na izvorni domači (2/3) in tuji ustvarjalnosti (1/3).

Slika 1: Žogica Marogica, 1951

Slika 2: Zvezdica Zaspanka, 1955

⁴ Leta 1972 je bil v delavnici LGL požar in v njem so zgorele lutke iz predstave *Zvezdica Zaspanka*.

2.2 Uprizarjanje slovenskih mladinskih avtorjev

Slovenski mladinski pesniki, pisatelji in dramatikci so avtorji priredb v LGL in se pojavljajo v različnih avtorskih vlogah.

Slovenske ljudske pravljice so priredbe iz slovenskega ljudskega izročila, pri katerih se kot avtorji priredbe pojavljajo dramatikci oz. dramaturgi, režiserji, Jan Zakonjšek, *Hudič in pastir*, Dušan Jovanović, *Zlata ptica*, Ervin Fritz, *Grofič prašič*, pisatelj Jože Rode in režiser Matija Milčinski, *O lažnivi laži* ter Ivo Svetina, *Zarika in Sončica*.

LGL za lutkovne predstave priredi *avtorske pesmi* slovenskih pesnikov, klasikov (France Prešeren, *Krst pri Savici*, Oton Župančič, *Mehurčki*) in sodobnih klasikov (Tone Pavček, *Juri Muri v Afriki*, Dane Zajc, *Zakaj in vprašaj*). Pri tem upošteva merilo preverjene kakovosti in manj posega po najsodobnejši poeziji. Vseno bi pričakovali večji delež avtorske poezije, zato so pogostejše priredbe proznih besedil (Janez Trdina, *Kresna noč*).

Tudi pri priredbi *avtorskih pravljic* LGL izbira med klasiki (Fran Levstik, *Kdo je napravil Vidku srajčico*, Fran Milčinski, *Butalci*) in sodobnimi klasiki (Niko Grafenauer, *Tramvajčica*, Kristina Brenk, *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka*, Svetlana Makarovič, *Sapramiška*).

Pri *izvirni slovenski mladinski dramatikci* se med avtorji pojavljajo Milan Jesih, *Kronan norec*, *Zvezda in srce* (je tudi avtor priredbe *Guliver, veliki in majhen*), Milan Dekleva, *Sanje o govoreči češnji*, Alenka Gerlovič, *Jurček in trije razbojniki*, *Če zmaj požre mamo*, *Hiša*, Boris A. Novak, *Prizori iz življenja stvari*, *Stotisočnoga*, *Viteški turnir v Šiški*, Frane Puntar, *Pravljica v modrem*, *A*, *Gugalnica*, *Medvedek zleze vase*, *Stol pod potico*, *Za vrati zajec* in Andrej Rozman Roza, *Jamska Ivanka*.

Pri *priredbah slovenskih mladinskih avtorjev* se avtorji pogosto pojavljajo v različnih vlogah, npr. Svetlana Makarovič se pojavlja kot pisateljica, režiserka, igralka, prevajalka, pevka, Boris A. Novak se pojavlja kot avtor drame (*Prizor in življenja stvari*, *Stotisočnoga*, *Viteški turnir v Šiški*) in avtor priredbe (*Namišljeni bolnik* po predlogi Molièra), Andrej Rozman Roza kot avtor priredbe (*Jamske Ivanke* po motivih Miroslava Vilharja) in kot avtor balade (predstava *Wojzeck* Georga Bucherja) ter po l. 2008 tudi kot avtor predstav (*Vžigalnik* po motivih Hansa Christiana Andersena, *Živalska farma* po romanu Georga Orwella), ilustratorka Alenka Eka Vogelnik se pojavlja kot režiserka in avtorica priredbe avtorske pravljice (Fran Levstik, *Kdo je napravil Vidku srajčico*, Fran Saleški Finžgar, *Makalonca*).

Na osnovi analize lahko potrdimo hipotezo, da LGL skrbi za priredbe slovenskih mladinskih avtorjev, proznih, dramskih in tudi pesniških besedil. Najbolj se zavzema za promocijo klasikov in sodobnih klasikov ter besedil za odrasle, ki so v procesu literarne recepcije zaradi kanonskega statusa v slovenski književnosti in/ali zaradi ponarodelosti literarnih junakov postala mladinsko branje in tako del slovenske mladinske književnosti. Med tovrstna dela sodijo Anton Tomaž Linhart, *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*, France Prešeren, *Krst pri Savici*, *Povodni mož*, Fran Levstik, *Martin Krpan*, Josip Jurčič, *Kozlovska sodba v Višnji gori* in Frane Milčinski *Butalci*.

Zanimiv je podatek, da je manj priredb klasikov mladinske književnosti, npr. Josip Vandot, *Kekec*, Josip Jurčič, *Kozlovska sodba v Višnji gori*, Frane Milčinski, *Butalci*. Pričakovali bi, da bi bili tudi *Butalci* stalnica na odru, saj gre za klasiko slovenske književnosti.

Vpliv socialističnega konteksta je viden s postopnim oddaljevanjem od besedil s socialistično tematiko (Anton Ingolič, *Udarna brigada*, Nace Simončič, *Pravi partizan*, Branka Jurca, *Beli konji*, *Gregec Kobilica*, Ivan Potrč, *Vančeve zgodbe*) in večanjem deleža besedil s fantastično tematiko (Frane Milčinski, *Zvezdica Zaspanka*, Svetlana Makarovič, *Sovica Oka*, *Pekarna Mišmaš*).

2.3 Delež uprizarjanja ustvarjalnosti drugih slovenskih avtorjev

Delež uprizarjanja ustvarjalnosti drugih slovenskih avtorjev, pri tem so pod sintagmo »drugi slovenski avtorji« upoštevati umetniški direktorji, režiserji, dramaturgi, igralci in ustvarjalci, ki niso poklicni mladinski avtorji, ampak so s svojim življenjem in delom povezani z gledališčem in so za potrebe LGL uprizarjali besedila, npr. Matjaž Loboda (*Pepelka*, *Očka, kjer stanuje Miklavž*, *Pod to goro zeleno*, *Predstavlajte si ...*, *Sedem na mah*, *Sivčkovi spomini*), Nace Simončič (*Veliki kikiriki*, *Babica*, *Črmlj iz Kolorada*, *Kljukčeva predstava*, *Kljukčeve počitnice*, *Nenavadna pravljica*, *Ob proslavi*, *Posebna reportaža*, *Pravi partizan*, *Prašički*, *Zmešnjava*), Nina Skrbinšek (*Miklavžev večer*, *Kužek postružek*), Alenka Pirjevec (*Krst pri Savici*), Urška Hlebec (*Fantkov dan*, *Hišica za punčke*), Alja Tkačev (*Gremo Kroša*), Božo Vovk (*Radovedni slonček*, *Hočete peti z mano*), Barbara Hieng Samobor (*Ko smo bili še majhni*, *Mala Lili*) idr.

2.4 Obnavljanje in promoviranje del iz domače in tuje zgodovine

LGL skrbi predvsem za obnavljanje in promoviranje del iz domače zgodovine. To so uspešnice ali predstave, ki temeljijo na slovenski mladinski književnosti, npr. Frane Milčinski, *Zvezdica Zaspanka* (1955, 1985, 2001), Svetlana Makarovič *Sapramiška*, redno na sporedu od 1986. Med obnavljanje in promocijo del iz domače zgodovine je treba omeniti dela, ki so jih ustvarili Anton Tomaž Linhart, *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*, France Prešeren, *Povodni mož*, *Krst pri Savici*, Fran Levstik, *Martin Krpan*, Janez Trdina, *Kresna noč*, Josip Vandot, *Kekec*.

Od tujih del je treba omeniti klasično besedilo, kjer je kot avtor naveden Milan Klemenčič ter da je delo nastalo po motivih iz 18. stol. Ravno to delo je primer nedorečenosti avtorstva, soavtorstva in/ali navajanja relevantnih virov. V svetovni književnosti je *Faust* najbolj znan v različici Johana W. Goetheja. Pri definiciji domače in tuje ustvarjalnosti so odprta vprašanja, ali definirati tujo ustvarjalnost le v primeru književnih besedil iz tuje književnosti, npr. *Faust*, ali upoštevati tudi režiserja. V prispevku razumemo kot izhodišče priredbe del iz mladinske književnosti, zato je kot tuja ustvarjalnost mišljeno avtorstvo književnih besedil in ne avtorstvo režije (npr. Milan Klemenčič, *Doktor Faust*). Zanimiv primer je navajanje Petra I. Čajkovskega kot avtorja *Labodjega jezera*, četudi je napisal le glasbo za balet, motiv živalskega

ženina/neveste pa je eden izmed najbolj pogostih pravljичnih motivov – deklica labod (angl. Swanmaiden) (Uther 2004: 231, 269–270).

Avtorji priredb, ki temeljijo na obnavljanju in promoviranju del iz tuje zgodovine, so Hans Christian Andersen (*Mala morska deklica, Slavček, Snežna kraljica, Svinjski pastir*), James Matthew Barrie (*Peter Pan ali deček, ki ni hotel odrasti, Petek Pan v Kensingtonskem parku*), Carl Collodi (*Ostržek*), Roald Dahl (*VDV*), Jacob L. K. in Wilhelm Grimm (*Sneguljčica, Trnuljčica*), Munro Leaf (*Zgodba o Ferdinandu*), Frank L. Baum (*Čarovnik iz Oza*), Alan A. Milne (*Medved Pu*), Franz Pocci (*Čarobne gosli I., II., Sovji grad*), Beatrix Potter (*Peter zajec*), Antoine de Saint-Exupery (*Mali princ*), Pamela Travers (*Marry Poppins*), Oscar Wilde (*Srečni princ*).

LGL manj posega po sodobnih tujih besedilih, ki so ustvarjalni izziv, npr. Toon Tellegen, *Zabava na luni*. Opazimo pa lahko priredbe kratkih sodobnih pravljic v slikaniški knjižni obliki in priredbe v LGL, npr. Amy MacDonald, *Mali bober in odmev*, Hallveig Thorlacius, *Maček Mačkursson*, ter vpliv ekranizacij, npr. Beatrix Potter, *Peter Zajec*, Maria Clara Machado, *Mali strah BavBav*. Zanimivo, da so besedila Astrid Lindgren prirejena le enkrat (*Ključec s strehe*). Prav tako je treba omeniti antično klasiko, prirejeno za mlade naslovnike, npr. Jera Ivanc, *Perzej*, Aristofan, *Lizistrata*, William Shakespear, *Hamlet*, in priredbo srednjeveške *Božanske komedije* idr.

2.5 Dokumentiranje in izdajanje publikacij

LGL ob vsaki premieri izda gledališki list. Izšli pa sta tudi dve priložnostni monografiji: o zgodovini lutkarstva – *Po stopinjah lesene Talijske, Lutkovno gledališče Ljubljana: 60 let* (2008)⁵ – in o očetu slovenskega lutkarstva – *Milan Klemenčič, Iskalec lepote in pravljичnih svetov* (2011). LGL ima tudi lasten arhiv, v katerem hranijo vse priredbe, gledališke liste in v sodobnem času tudi posnetke z lutkovnih predstav na nosilcu DVD. LGL sodeluje s Slovenskim gledališkim muzejem Slovenije.

3 Odprta vprašanja avtorstva priredb

Pri nekaterih priredbah mladinskih besedil so navedeni avtorji, npr. Hans Christian Andersen, *Mala morska deklica*, Jacob L. K. in Wilhelm Grimm, *Sneguljčica* ipd. Pri nekaterih predstavah je naveden avtor, vendar ne tudi besedilo, npr. Rudyard Kipling, *Radovedni slonček*, gre za priredbo enega poglavja iz *Knjige o džungli*. Obstaja še ena predstava z istim naslovom v režiji Boža Kosa *Radovedni slonček* (1989), vendar ni nastala na osnovi motivov Rudyarda Kiplinga.

Pri nekaterih navedbah avtor besedila ni omenjen, npr. Isidor V. Štok, *Božanska komedija*, Jiri Streda, *Janko in Metka*, Jera Ivanc, *Perzej*, Alenka Pirjevec, Bor Turel, *Nekoč je bil kos lesa* (sklepam, da gre za priredbo Carla Collodija, *Ostržek*) ipd.

Pri slovenskih avtorjih je zapisano, npr. Albert Papler, *Hudobni graščak 1., 2., 3.* (1956, 1993, 2002). Sklepam, da gre za priredbo (slovenske) ljudske pravljice. Prav tako tudi Nace Simončič, Jože Pengov, *Zlata ribica* (1953), sklepam, da gre za priredbo

⁵ <http://www.dlib.si> (4. 8. 2012).

(slovenske) ljudske pravljice. Pri predstavi Uroš Trefalt, *Stvarjenje* (1991) se postavi vprašanje, ali gre za motive iz *Biblije*, oz. na osnovi spremnega besedila je ugotovljeno, da gre za motiv stvarjenja, prikazan kot sedem umetnostnih muz. Gre za prireditve brez besedila.

Pri nekaterih navedbah se je kot prvi avtor navajal npr. Milan Klemenčič, *Doktor Faust*, z opombo po motivih iz 18. stol. Drugi primer je režiser Diego de Brea, *Vihar*, v oklepaju je napisano po motivih Williama Shakespearja.

V nekaterih predstavah ni naveden avtor besedila, zato je bilo treba poznati intertekstualne povezave in sklepati na kontekst, najpogosteje, ko gre za priredbo, npr. Mirko Mahnič, *Rdeča kapica*. Skleпам, da je besedilo nastalo na osnovi Perraultove (1697) ali bolj znane Grimmov variante (1812, 1857).

Podoben je primer z avtorstvom, ko je kot prvi avtor napisan režiser/dramaturg/glavni igralec, npr. Matjaž Loboda, *Sedem na mah*. Iz konteksta sklepamo, da gre za priredbo Grimmov pravljice *Pogumni krojaček*, ki se pojavlja tudi pod drugimi naslovi iz Olenburškega manuskripta 1810 oz. 1812 in predelave l. 1819 do končne iz l. 1857. Tudi v slovenščini se pojavlja pod različnimi naslovi (*Krojaček junaček*, *Pogumni krojaček*, *Sedem na mah* idr.).

Podobno omejitev predstavlja navajanje fragmentov iz literarnih del, npr. Matjaž Loboda, *Sivčkovi spomini* (1990), kjer iz konteksta sklepamo, da gre za fragment iz *Medveda Puja* (Alan A. Milne). Ta se navaja kot vodilni avtor pri *Medvedu Puju* I. in II. (1980, 2004). Podoben pomislek se pojavi ob navajanju fragmenta ali mota iz določenega literarnega besedila, kjer o avtorju sklepamo, npr. Martina Mauko Lazar, *Nariši mi backa* (2000).

Podoben primer je pri navajanju literarnih virov iz ljudskega slovstva, slovenskega (*Hudič in pastir*, 1992) ali svetovnega (Silvan Omerzu iz zbirke arabskih pravljic *Tisoč in ena noč*, *Ali Baba in štirideset razbojnikov*, 2003).

Nenatančno navajanje ali avtorja ali literarne zvrsti ali narodne pripadnosti pravljice je tudi pri lutkovni predstavi Iuna Ornik, *Lalanit* (2000). V oklepaju je zapisano Burleska za otroke po motivih stare ljudske pripovedke *Repa velikanka*. Najbolj znana je ruska varianta Alekseja N. Tolstoja, *Repa velikanka*, manj znana nemška Grimmova, *Repa* (KHM⁶ 146), četudi so znani motivi iz antike. V tipnem indeksu pravljic Hansa J. Utherja gre za znani pravljичni motiv ATU⁷ 1679A – darili za kralja (angl. two presents for the king) in ATU 1960D – velika zelenjava (angl. the great vegetable).

Podoben problem je tudi pri navajanju avtorstva, npr. Jera Ivanc, *Perzej* (2003). Skleпам, da je delo nastalo na osnovi motivov iz Ajshilove tetralogije o Perzeju. Kako definirati *Ikarjev let*, ki ga je prvi zapisal Ovid v *Metamorfozah*, v varianti francoskega avtorja Raymonda Queneauja (2003), ki je tudi nastal na osnovi motivov iz antične mitologije?

⁶ Mednarodna oznaka za Grimmov *Otroške in hišne pravljice* (nem. Kinder und Hausmärchen).

⁷ Mednarodna oznaka za tipni indeks pravljic na osnovi akronimov Antti Aarne (1910), Stith Thomson (1961) in Hans Jörg Uther (2004).

V času od 1948 do 2008 oz. v šestih desetletjih pa dominira avtorica Svetlana Makarovič. Od 253 avtorjev in avtoric, ki so imeli večkrat uprizorjena besedila, so bila njena besedila predstavljena 19-krat, zanimivo, da tudi dela Naceta Simončiča, ki je prirejal besedila za LGL.

4 Lutkovne uspešnice

Primer prve uspešnice je kratka sodobna pravljica Franeta Milčinskega, *Zvezdica Zaspanka* (1949), ki je sodobna klasika in lutkovna uspešnica. Predstava je bila postavljena na oder 1955, 1985 in 2001. Gostovala je tudi v tujini. *Sapramiška* (1976) Svetlane Makarovič, ki je bila premierno izvedena 1986, je uspešnica v LGL in je imela več kot 1500 uprizoritev ter številna gostovanja po svetu in skoraj četrt milijona gledalcev. Lik Sapramiške se intratekstualno pojavlja tudi v predstavah *Korenčkov palček*, *Gal med lutkami* in *Medena pravljica*. Tretji primer uspešnice je iz češke mladinske književnosti avtorja Jana Malika, *Žogica Marogica* (1951), ki je bila premierno izvedena 1951 ter je imela več kot 1200 ponovitev.

Med predstavami, ki so imele najmanjše število gledalcev, je kanonsko besedilo iz slovenske književnosti – France Prešeren, *Krst pri Savici*, kar je povezano s številnimi dejavniki, npr. primernost za mladega naslovnika, sezona (2008), repertoar ipd. Maloštevilna gledanost ne pomeni nujno slabše kakovosti predstave. Med manj gledane predstave sodijo tudi *Pravljica v modrem*, *Lepotica ali zver*, *Petnajst*, *Vihar*, *Kralj alkohol*, *Marry Poppins*, *Že že, kaj pa poklic*, *Črne maske* ter *Jurček in trije razbojniki*.

4.1 Delež avtorjev slovenske (mladinske) književnosti

Zanimivo je razlikovanje med literarnimi in lutkovnimi avtorji. Med prve štejemo Svetlano Makarovič, Polonco Kovač, Nika Grafenauerja ipd. avtorje, ki imajo literarni opus za mladino ali odrasle bralce (npr. Berta Bojetu). Problematično je razvrščanje priložnostnih avtorjev lutkarjev, ki so za potrebe lutkovne uprizoritve prirejali in predelali besedila in niso leposlovni avtorji, npr. Nace Simončič, Matjaž Loboda, Nina Skrbinšek idr.

Slika 3: Sapramiška, 1986

Razmerje med ljudskim in avtorskim izročilom je močno v prid avtorskemu izročilu. Od 253 predstav sta dve uprizoritvi nastali na osnovi slovenske ljudske pravljice, in sicer Dušan Jovanović, *Zlata ptica* ter Jan Zakonjšek, *Hudič in pastir*. Od skupno 253 predstav od 1948 do 2008 jih je le osem nastalo na osnovi motivov iz ljudskih pravljič (npr. slovenske *Zlata ptica*, *O lažnivi laži, za možiteve godni* in *Hudič in pastir*, *Že, že, kaj pa poklic* (navedba le »po motivih narodne pravljice«), *Tisoč in ena noč* (*Ali Baba in 40 razbojnikov*, arabska), *Repa velikanka* (»po pravljici«), *O kozlovskem biku in slamnati repi* (litovska) skupaj z japonsko *O bahaškem Gembeju*, *O Sabonjumi in njegovem pomočniku Ginarju* (afriška) skupaj z italijansko *O divjaškem divjaku*, finska *O iznajdljivem kovaču in njegovih drsalkah*). Včasih je ena lutkovna predstava hkrati kombinacija dveh pravljič.

Odprto ostaja vprašanje literarnoteoretične definicije, npr. Barbara Bulatović, *Kreda*, s podnaslovom *po motivih pravljice Zinken Hopp Čarodejna kreda*. Gre za razlikovanje med slovensko ljudsko pravljico *Zlata ptica* in (obsežno) sodobno pravljico (npr. Zinken Hopp).

Ali je avtorica Darka Čeh delo *Zimska pravljica* napisala na osnovi motivov iz Shakespearja, je eno izmed odprtih vprašanj, kot tudi, ali je *Zlata ribica* napisana na osnovi motivov iz ljudskega izročila, ker sta kot avtorja navedena Jože Pengov in Nace Simončič. Navedeno ni niti ime avtorja oz. avtorice, ki je zapisano le kot G. Vladičina.

Prav tako se kot režiser navaja Pascal Quignard, *Ime na koncu jezika*. Lutkovna predstava se motivno navezuje na Grimmovega *Špicparklja*. Razmerje med avtorji in avtoricami je približno naslednje: od 253 predstav je 65 avtoric in 188 avtorjev, ki se večkrat ponavljajo, npr. Svetlana Makarovič 19-krat, Nace Simončič 11-krat.

5 Sklepno poglavje

Na osnovi analize dejavnosti 1948–2008 je LGL dokazal, da je osrednja ustanova, ki pripravlja lutkovne in dramske predstave za mlade in odrasle. V l. 2012 ima LGL šest prizorišč (Kulturnico, Veliki oder, Mali oder, Tunel, Šentjakovski oder in Oder pod zvezdami), povprečno v eni sezoni, od septembra do junija, pripravijo do 10 predstav in imajo do 700 ponovitev na leto ter številna gostovanja.

Poslanstvo LGL je zagotavljanje javnih kulturnih dobrin na področju lutkovnega in dramskega gledališča za otroke in odrasle. Na osnovi analize dejavnosti 1948–2008 je vidno, da zavod skrbi za izvirno domačo ustvarjalnost, spodbuja nastajanje in uprizarjanje besedil domačih avtorjev ter spodbuja kreativnost drugih domačih avtorjev, ki soustvarjajo lutkovne in dramske predstave. Na osnovi analize gradiva je razvidno spodbujanje in programska strategija načrtnega razvijanja 1) izvirne produkcije, 2) uprizarjanja besedil slovenskih avtorjev in 3) spodbujanja ustvarjalnosti drugih slovenskih avtorjev – soustvarjalcev lutkovne in dramske predstave (Nace Simončič, Nina Skrbinšek, Matjaž Loboda, Barbara Hieng Samobor, Iuna Ornik, Silvan Omerzu idr.).

Na osnovi bogate slovenske (mladinske) književnosti oz. mladinskega branja bi LGL lahko še bolj skrbel za obnavljanje in promoviranje reprezentativnih del iz

starejše (npr. antična književnost *Perzej*, arabske pravljice *Tisoč in ena noč*), novejše (France Prešeren, Fran Levstik, Oton Župančič) in sodobne (slovenske mladinske) književnosti ter upošteval evropsko (npr. Roald Dahl, Toon Tellegen idr.) oz. svetovno (mladinsko) književno klasiko (Pamela Travers, Frank L. Baum, Maria Carla Machado idr.) ter omogočal bolj raznolike uprizoritvene možnosti za najsodobnejšo slovensko in/ali svetovno mladinsko književnost. Več pozornosti bi moral posvetiti tudi posodabljanju klasike (France Prešeren, Fran Levstik, Josip Jurčič) in klasicizaciji sodobnosti (Andrej Rozman Roza, Peter Svetina, Anja Štefan, Miklavž Komelj idr.) ter dati možnost sodelovanja še neuveljavljenim mladinskim avtorjem.

LGL postavlja tudi trende razvoja za vsa druga otroška gledališča v Sloveniji in motivira razvoj slovenskega lutkarstva, zato je na osnovi stoletne tradicije in formalne ustanovitve od l. 1948 pričakovati, da bo nadaljeval tradicijo in jo nadgradil z izvirno produkcijo, uprizarjanjem besedil slovenskih in svetovnih avtorjev ter spodbujal ustvarjalce in soustvarjalce lutkovne in dramske umetnosti za mlade naslovnike. Smiselno bi bilo, da bi LGL imel tudi pomembnejšo vlogo na AGRFT ter inštitutsko možnost spremljanja in motiviranja nadaljnjega razvoja.

Literatura

- ACETTO, Maja, FRANJIC, Lidija, LOBODA, Matjaž, SITAR, Jelena, ARRIGLER, Dragan, HITI OŽINGER, Andrej, LESKOVEC SINDIČIČ, Marija, 2008: *Po stopinjah lesene Taliže, Lutkovno gledališče Ljubljana: 60 let*. Ljubljana: Lutkovno gledališče.
- DOVIČ, Marijan, 2007: *Slovenski pisatelj*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- UTHER, Hans Jorg, 2004: *The types of international folktales a classification and bibliography, based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, Academia Scientiarum Fennica.